

уделяється інтерпретації в трудах историка процессу формирования казачества, освещению исследователем политической истории казаков, деятельности отдельных гетьманов.

Ключевые слова: С.М. Соловьев, история казачества.

ТОПОСТУДІЇ

УДК 911.3:796.5

Володимир Полторак

ТОПОСТУДІЇ: ПОДОРОЖІ ДО МИНУЛОГО

У статті йдеться про програму краєзнавчих досліджень з метою вивчення туристичних можливостей історико-культурної спадщини одеського регіону та сусідніх з ним країн. Представлені топоси пов'язані з історією козацтва – Бендер і Варниці (невизнана Придністровська Молдавська Республіка і Республіка Молдова) та Відня (Австрія).

Ключові слова: топос, Бендери, Варниця, Відень.

Місце має значення. Історію не можна досліджувати, сидячи лише в кріслі перед домашнім комп'ютером, чи гортаючи в архівах припорошені пилом часів одиниці зберігання, чи вчитуючись у пожовклі сторінки бібліотечного фоліанта. Історію треба вчити ще й ногами, а не лише очима, пальцями, розумом, комп'ютером та п'ятою точкою.

Місце має значення. Топос не лише тло, але часто й актор подій. Топос може дати свідчення історичу, треба лише звернути на нього увагу, дослідити. Цим займаємось ми – засновники топостудій. ГУРТ два роки тому розпочав їх, маючи програму краєзнавчих досліджень з метою вивчення туристичних можливостей історико-культурної спадщини одеського регіону.

Та не так сталося, як гадалось – топостудії стали незалежною спеціальною історичною дисципліною. Адже місце має значення...

Протягом 2009-2011 рр. ГУРТ здійснив близько трьох десятків виїздів на місця історичних подій. Слідчі дії завжди мали результатом збір фотодокументів, підйомного матеріалу і звичайно ж нотуванням вражень. Надійшла черга викласти свіжі враження від візиту гуртківців до місць, які пов'язані з історією українського козацтва наприкінці XVII – на початку XVIII століття. Це буде два оповідання, героями яких будуть топоси Бендерщини (невизнана Придністровська Молдавська Республіка і Республіка Молдова) та Віденьщини (Австрія).

Див. ілюстрації стр. 100-101.

ТОПОС ПЕРШИЙ: БЕНДЕР КАЄСІ

Місто Бендери невідомої Придністровської Молдавської республіки у жовтні 2011 р. У подорож до бендерських мурів фортечних історичний факультет та ГУРТ організували сімнадцятьох топостудитів. Якщо не рахувати згаяний на прикордонних пунктах час, сама подорож зайняла трохи більше чотирьох годин – адже Бендери лишень у ста кілометрах від Одеси. Тут у 2008 р. рішенням придністровських можновладців почалися

реставраційні роботи в унікальній фортифікаційній пам'ятці доби Османської імперії (тур. Бендер калесі). Зараз для огляду відкрита чотирикутна в плані восьмибаштова цитадель, де свого часу мешкав турецький паша. Він стеріг від нападів поткали-козаків володіння Імперії – і дуже здивувався у 1709 р., коли через Дністер переправився справжній королівський почт у супроводі ясновельможного пана гетьмана Мазепи – це залишки шведської армії на чолі з Карлом XII шукали пристанища своєму монарху. Під Бендерами король зупинився – тут він двічі змінив розташування свого табору, аж доки гостинність турків вичерпалась, і стався відомий калабалік (галас) – неспокійного монарха чемно випроводили за межі Османської держави. Натомість союзники шведів – гетьманські та запорозькі козаки на чолі з новим гетьманом Пилипом Орликом затримались тут надовше, ознаменували собою першу хвилю політичної еміграції з України. Саме під стінами Бендерської цитаделі було обрано гетьманом Орлика, саме тут було зачитано Війську Запорозькому його “Пакти та конституцію” 5 квітня 1710 р. Неподалік від монумента на цю честь установлений бюст Івана Котляревського – частину “Енеїди” він створив саме тут, відбуваючи службу в бендерському гарнізоні. А ще трохи далі – монумент на честь барона Мюнхгаузена, який служив у 1739 р. в російській армії і начебто саме через Дністер літав на ядрі з метою розвідати можливості турецького гарнізону до спротиву.

Село Варниця Аненій-Нойського району республіки Молдова в жовтні 2011 р. Від Бендер два кілометри вгору Дністром одразу за молдово-придністровським кордоном розкинулось село Варниця. На вулиці імені Карла XII у невеликому садку височать два монументи. Один – на честь розташування тут табору шведського монарха – установлений румунським урядом ще у 1920-х роках, а другий у 2009. Це плита з текстом, який нагадує, що саме на цьому місці закінчив свій життєвий шлях гетьман обох берегів Дніпра Іван Степанович Мазепа. Проте по смерті шлях його тіла продовжився – спочатку воно було перепоховане на цвинтарі церкви Св. Георгія у Галаці, а згодом за нез'ясованих обставин зникло звідти.

ТОПОС ДРУГИЙ: КОЛЬЧИЦЬКІ ҐАССЕ

Відень, Австрія у жовтні 2011 р. Чотирнадцять студентів та аспірантів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова або закордонний легіон ГУРТу потрапив до колишньої столиці колишньої Австрійської імперії у ході реалізації програми студентського обміну між університетами Сегеда та Одеси. Місто на березі блакитного Дунаю було 146 років столицею для Галичини, 143 – для Буковини та 392 роки – для Закарпаття. І цим не обмежується зв'язок Відня з українською історією, і вплив українців на цю європейську столицю. Мова, перш за все, йде про уродженця села Кульчиці (тепер – Самбірського району Львівської області) Юрія-Франца Кульчицького (1640-1694). У вирішальний момент облоги Відня османами у 1683 р. він, перевдягнувшись у турецький одяг, пройшов ворожі кордони та привів війська польського та баварського королів на допомогу оточеному місту. За це у 1684 р. Кульчицький отримав титул почесного громадянина Відня. Отримав у винагороду від імператора

звільнення від сплати податків та 300 трофейних мішків з кавовими зернами – австрійці на той момент не знали на властивостях духмяного напою. Юрій-Франц особисто ходив вулицями Відня і розносив тацю з філіжанками – за цією справою він і зображений на монументі на розі Кольчицкі-гассе та Фаворітен-штрассе. У серпні 1683 р. він відкрив першу у Відні кав'ярню, де пропонував не гіркий турецький напій, а підсолоджений та з додаванням молока. Рекламний хід спрацював – “кава по-віденськи” зараз один із найвідоміших напоїв у світі. У 1862 р. іменем винахідника та рятівника міста названо одну з вулиць Відня, а у 1865 р. встановлено на цій вулиці монумент “Franc Georg Kolchitzky”.

Volodymyr Poltorak

Topostudies: trips to the past

In the article the question on program of regional researches with the purpose of study of tourist possibilities of historical and cultural legacy of the Odessa region and neighbouring countries is discussed. It is represents toposes (places) related to history of the Cossacks – Bendery, Varnitsa (officially unrecognized Pridnestrovian Moldavian Republic and Republic Moldova) and Vienna (Austria).

Keywords: the topos (place), Bendery, Varnitsa, Vienna.

Владимир Полторак

Топостудии: путешествия в прошлое

В статье речь идет о программе краеведческих исследований с целью изучения туристических возможностей историко-культурного наследия Одесского региона и соседних с ним стран. Представлены топосы, связанные с историей казачества – Бендер и Варницы (непризнанная Приднестровская Молдавская Республика и Республика Молдова) и Вена (Австрия).

Ключевые слова: топос, Бендеры, Варница, Вена.